

TOLMINSKI PUNT IN ŠKOFJELOŠKI PASIJON

Uvod k letošnjim Doneskom Loškega pasijona je namenjen spominu na tristoletnico tolminskega punta in njegovi povezavi s Škofjeloškim pasijonom, ki je eno izmed ne dovolj raziskanih in znanih znamenj na »tisočletni poti« med Loškim in Tolminskim, poti, ki od prazgodovine tesno povezuje Kranjsko s Furlanijo. Zemljepisno sosednji ozemlji, povezani s strateško žilo, po kateri so se od davnine pretakali trgovski, kulturni, civilizacijski, zgodovinski in drugi tokovi, sta postali z darovnicami cesarjev svetega rimsko-nemškega cesarstva¹ freisinški škofiji² in oglejskemu patriarhu³ prepoznavni gospostvi⁴, ki sta narodni zgodovini vtisnili pomemben in viden pečat.

Ne glede na upravno mejo, ki že dobro tisočletje teče po posavsko-posoški razvodnici, le-ta nikoli ni bila pregrada, razen v času med obema svetovnjima vojnama⁵, ki bi prebivalcem obeh 'dežel' v vsakdanjem življenju in medsebojnih stikih pomenila kakršno koli večjo oviro; zato ni čudno, da na tej poti srečamo toliko skupnega, da se tako eni kot drugi pri 'sosedih' počutijo zelo domače.

Velika zasluga akademika Emiljana Cevca je, da je za osvetlitev pomena t. i. »kulturne poti Andreja in Jerneja iz Loke« med Kranjsko in Benečijo v 15. in 16. stoletju pridobil priznane strokovnjake tako na slovenski kot na furlanski strani⁶ in vsaj na znanstveni ravni znova vzpostavil nekdanjo zelo pretočno pot.

Zemljepisna bližina in podobna zgodovinska usoda je prebivalce obeh gospostev izoblikovala v klene, pokončne in za pravičnost občutljive ljudi s prepoznavno omiko. Ljudje so bili v tem smislu še bolj dojemljivi za vse lepo pa tudi za hudo; eden izmed takih primerov je »veliki tolminski punt« iz leta 1713.

Novi davki na meso, vino in pijačo ter način njihovega pobiranja so prilili kapljo čez rob že sicer izjemno težkim razmeram, ki so jih povzročile naravne ujme, goveja kuga in slabe letine v letih 1711 do 1714 in so pestile Tolminsko, zato ni čudno, da je iz iskre nastal požar⁷, na katerega se je z vojaško silo odzvala cesarska uprava.

O vplivu in razširjenosti »velikega tolminskega punta« na Primorskem vse do Istre in puntarskem vrenju, ki je pljusnilo tudi na tla loškega gospostva, so pisali ugledni slovenski in tuji zgodovinarji⁸, glede loškega gospostva je treba še posebej omeniti listino, s katero je deželni glavar opozarjal loškega glavarja pred kmečkimi nemiri, saj je gibanje kmetov na Tolminskem in Goriškem⁹ povzročilo zaskrbljenost. Te razmere posredno omenja tudi članek Pavleta Blaznika »Odmev velikega tolminskega punta na tleh loškega gospostva«, objavljen v Loških razgledih¹⁰.

Vojaško razbitje puntarske zveze, ki se je končalo z zaporom sto petdesetih vodij punta, zaplemo njihovega imetja, odvzemom starih pravic in po letu zaslišanj še kruta uprizoritev usmrtitve enajstih »jogrov«¹¹ pred cerkvijo sv. Ignaca v Gorici, je ljudem na Tolminskem vtisnilo neizbrisno znamenje v njihovi nravi in zgodovinskem spominu. Breme težkih dogodkov je bilo mora, ki je kot gosta in neprijazna megla še dolgo pritiskala k tlom in puščala sledi v vseh odtenkih življenja, kar izpričujejo tudi Šarfove¹² stenske poslikave z grozljivimi prizori pekla po nekaterih cerkvah Tolminskega¹³, ki so nastale še nekaj let po zadušitvi punta. Pobožno ljudstvo tolminsko¹⁴ je uteho iskalo predvsem v veri in svoje trpljenje primerjalo s trpljenjem Device Marije, ki ga slikovito odslikava znameniti »Tolminski rožar«¹⁵, čigar korenine segajo v srednji vek in ga z občutenim podoživljanjem še danes prepevajo po končanih obredih velikega četrtega in velikega petka v pol zatemnjeni mestni cerkvi.

Dr. Franc Križnar v prispevku »Genealoški pogled na glasbo Škofjeloškega pasijona (1721): Slovenske postne pesmi, Tolminski rožar in pater/oče Romuald/Lovrenc Marušič /1676–1748/«¹⁶ sklepa, da verjetno obstaja, čeprav ne dokazana, neposredna zveza med »Loškim pasijonom« in »Tolminskim rožarjem«, saj je bil kapucin p. Romuald po rodu iz Štandreža pri Gorici in je po vsej verjetnosti »Rožarja« že poznal, pa tudi zato, ker je bil za časa nastajanja »Loškega pasijona« njegov redovni predstojnik v Loki kapucin p. Agatangel¹⁷ doma iz Tolmina.

Pri zadnji uprizoritvi »Loškega pasijona« leta 2009 je režiser v enega izmed prizorov zelo domiselno vpletel odlomke »Tolminskega rožarja«, ki jih je izvajal mladinski zbor, ter tako nevsiljivo, vsebinsko in kulturološko oživil obe izročili in povezal v podučno pasijonsko pesnitev, ki nagovarja tudi človeka današnjega časa.

Čez Loško in Tolminsko je od nekdaj potekala povezovalna »pot«, ki je v posameznih zgodovinskih obdobjih imela zelo pomembno vlogo; želeti si je le, da bi po njej, v doglednem času, stekla načrtovana IV. slovenska razvojna os, ki je za ohranitev celosti narodnega kulturnega prostora izjemnega pomena.

Opombe:

- ¹ Cesarji svetega nemško-rimskega cesarstva so si od časa Otona Velikega (912–973) naprej prizadevali vzpostaviti sistem državne Cerkve, kateri so bili opati in škofje največja državna opora.
- ² Z darovnico cesarja Otona II. freisenški škofiji.
- ³ Z darovnico cesarja Henrika IV. oglejskemu patriarhu.
- ⁴ Loško gospostvo od 973–1803, tolminsko gospostvo od 1077 do 1850.
- ⁵ Po I. svetovni vojni vzpostavljena »rapalska meja«.
- ⁶ Trije mednarodni posveti in izid dvojezičnega zbornika »Po poteh Andreja iz Loke«, izšel v Špjetru/San Pietro al Natisone 1994.
- ⁷ France Bevk, povest »Iz iskre požar« 1964.

- ⁸ Simon Rutar, Josip Kragelj, Miroslav Premrou, Josip Gruden, Fran Kos, Rado Bednarik, Bogo Grafenauer, Jože Šorn, Gaetano Perusini, Branko Marušič, Janez Dolenc, Peter Štih.
- ⁹ Doneski iz zgodovine Škofje Loke, Ljubljana 1894, str. 285–286, regist. št. 569.
- ¹⁰ Loški razgledi, X/1963, str. 189–194.
- ¹¹ 20., 21., 23. aprila 1714 so bili obglavljeni in razčtetverjeni glavni voditelji punta.
- ¹² Slikar Luka Šarf, roj. 1671 v Kobaridu.
- ¹³ Ž. c. Marijinega vnebovzvetja v Podmelcu, freske pekla iz 1718, ž. c. sv. Lamberta v Nemškem Rutu, freske pekla iz začetka 18. stol., pod ometom tudi v p. c. sv. Antona v Kobaridu.
- ¹⁴ Tak je bil napis iz leta 1682 nad glavnimi vrati ž. c. Marijinega vnebovzvetja v Tolminu.
- ¹⁵ Je ena redkih ohranjenih srednjeveških ljudskih pobožnosti, ki se je v dokaj izvirni obliki ohranila do danes.
- ¹⁶ Objavljeno v zborniku Pasionska baština 2006, Tivat 2006, str. 411–424.
- ¹⁷ Rojen v Tolminu 1670, umrl 1723 na poti v Idrijo; v letih 1718–1721 je bil gvardijan v Škofji Loki.